

Поняття «кластери» і «кластеризація» та їхня роль у підвищенні конкурентоспроможності національної економіки

Розглянуто і розвинуто на основі узагальнення літературних джерел та виділення сутнісних ознак визначення поняття «кластери» і «кластеризація». Наведено переваги кластерів та визначено їхню роль у підвищенні конкурентоспроможності національної економіки країни.

Ключові слова: кластери, кластеризація, глобалізація, конкурентоспроможність національної економіки країни.

Рассмотрено и развито на основе обобщения литературных источников и выделения существенных признаков определение понятия «кластеры» и «кластеризация». Приведены преимущества и определена их роль в повышении конкурентоспособности национальной экономики страны.

Ключевые слова: кластеры, кластеризация, глобализация, конкурентоспособность национальной экономики.

It is considered and developed to basis of generalization of literary sources and extraction of essence features of determination of concept «clusters» and «clusterization». Advantages over of clusters are brought and their role is certain in the increase of competitiveness of national economy of country.

Keywords: clusters, clusterization, globalization, competitiveness of national economy of country.

Постановка проблеми. Розвиток світового господарства характеризується посиленням глобалізаційних процесів у різних країнах та економічному просторі загалом. Це дозволяє підвищити рівень конкуренції, пожвавити економічні процеси країни, сприяти вільному розміщенню факторів виробництва у різних країнах тощо. Проте з глобалізацією пов'язана також низка негативних явищ: інформаційні асиметрії, фінансово-економічні спади, макроекономічна нестабільність, загострення криміногенної ситуації тощо. Для їх подолання у межах світового економічного простору характерна зміна форм господарювання, яка проявляється у створенні нових виробничо-господарських об'єднань та форм діяльності, серед яких виділяють кластери.

На сьогодні на території України кластерна модель розвитку національної економіки не набула значного поширення. Як виняток слід привести Хмельницьку область, на території якої з 1998 року створені та активно функціонують кластери (будівельний, швейний, агропромисловий). Доволі результативними є також деревообробний кластер на Рів-

ненщині «Полісся Рокнівщини», туристичний кластер «Супілля», що знаходиться на Івано-Франківщині, та транспортно-туристичний кластер «Південні ворота України» (Хмельницька область). Подібні інтеграційні утворення (які можна віднести до кластерів) присутні в Одеській, Вінницькій, Тернопільській областях, м. Севастополь тощо.

Суперечливість природи та сутнісних характеристик кластерів, обмежене використання у вітчизняній практиці зумовлює необхідність ретельнішого дослідження поняття «кластери», з якими пов'язане виникнення явища «кластеризації» та визначення їхнього місця у процесах розвитку національної економіки країни.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Уперше на кластер як особливе явище в економіці країни, яке полягає у локалізації об'єктів у певних видах економічної діяльності на чітко визначеній території увагу звернув А. Маршалл. Проте основоположником кластерної моделі розвитку економіки вважається М. Портер. Згідно з його поглядами кластер – це зосередження в географічному регіоні взаємозалежних підприємств та установ у межах окремої області [1]. Автор вказує також на те, що до кластерів можуть входити органи влади, університети та інші освітні установи, торгівельні асоціації тощо. За визначенням С. Соколенко, кластер – це «добровільне об'єднання фірм у певній сфері підприємництва, пов'язаних між собою технологічно і, як правило, за ознакою географічної близькості» [2]. Г.Р. Хасаєв, Ю.В. Міхеев дотримуються думки про те, що кластери – це географічно локалізована сукупність виробничо-активних суб'єктів економічної діяльності з мотивованими та стійкими коопераційними відносинами [3]. Ю.В. Ковальова у спробах узагальнити множину трактувань досліджуваного поняття наводить визначення кластера як локалізованої територіально-виробничої форми інтеграції взаємодіючих суб'єктів господарювання, банківського, приватного сектору, освітніх закладів, органів влади та суміжних, допоміжних, конструкторських, інноваційних підприємств/організацій, об'єктів інфраструктури. При цьому автор зазначає, що така форма інтеграції характеризується виробництвом конкурентоспроможних товарів або послуг, наявністю погодженої стратегії розвитку, спрямованої на реалізацію інтересів кожного з учасників і регіонів, в яких розміщені кластери. Крім того, кластер має істотну соціально-економічну значимість для регіону [4].

Згідно з поглядами О.М. Тищенко кластер – це територіально-галузеве, конкурентно-координаційне мережеве об'єднання підприємницьких структур, громадських організацій та наукових установ, що забезпечує його учасникам конкурентні позиції на різних рівнях національної економіки [5]. Дане визначення сформоване автором на основі виділення сутнісних ознак, що притаманні кластеру та його учасникам. Такими, на думку автора, серед інших є наявність синергетичних зв'язків. Цю думку підтримує і Н.Г. Каніщенко, вважаючи, що кластерами є інтеграційні утворення (систем) підприємств, що отримують синергетичні зв'язки. Тут характерною є позиція автора щодо того, що всі кластери створюють можливості для підвищення продуктивності праці і збільшення заробітної плати як на власних територіях, так і за їх межами [6].

Згідно з визначенням, даним міжнародним центром перспективних досліджень, кластери – це географічно близькі групи взаємопов'язаних компаній та асоційованих установ в окремій галузі, які пов'язані спільними технологіями та навичками [7]. В іноземній практиці сформувалося наступне визначення, згідно з яким кластер формується на базі територіальної концентрації мереж спеціалізованих постачальників, виробничих підприємств і споживачів, які пов'язані між собою технологічних ланцюгом створення вартості [7]. Крім того, кластери можуть бути отримані і в результаті кластерного аналізу.

Процес створення кластерів можна ототожити до поняття «кластеризація». Як зазначають С.Ф. Пятинкін і Т.П. Биков, діяльність з реалізації кластерного підходу може бути визначена як кластеризація. Вона являє собою комплекс організаційно-економічних заходів, що здійснюються державними, приватними або громадськими інститутами з метою об'єднання підприємств та установ у кластери, встановлення між ними неформальних взаємовідносин і мережевої співпраці [8]. Хоча у наукових колах існують певні розбіжності у міркуваннях щодо цього судження.

З.Г. Люльчак та Х.М. Вишньовська розглядають кластеризацію як процес взаємодії, об'єднання та інтеграції підприємств. При цьому автори вбачають у кластеризації спосіб підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, хоча, яким саме чином воно досягається автори не зазначають [9]. Згідно з поглядами А.О. Бережняка кластеризація полягає у створенні не самих кластерів на території тої чи іншої країни, а їх систем. До них автором віднесені альянси, мережі, партнерства [10]. Такий підхід можна вважати прийнятним, беручи до уваги наявність у кластерних утворень мережених зв'язків, партнерської взаємодії та певних властивостей альянсів.

Мета статті – розглянути й розвинути на основі узагальнення літературних джерел та виділення сутнісних ознак визначення поняття «кластери» і «кластеризація». Навести переваги кластерів та визначити їхню роль у підвищенні конкурентоспроможності національної економіки країни.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі можна також зустріти й інші визначення як поняття «кластер», так і явища «кластеризації». Всі вони охоплюють певні сутнісні ознаки, які притаманні інтеграційним кластерним утворенням і не дають вичерпного означення його змісту та процесу організаційно-економічної взаємодії, що формує явище кластеризації.

У відповідності до поставленої проблеми у статті слід розвинути визначення поняття «кластери» і «кластеризація» та вказати на їхню роль у процесі розвитку національної економіки країни в умовах глобалізації.

Узагальнення літературних джерел [1–10] дозволяє вказати на те, що кластери є добровільними об'єднаннями підприємств, організацій, наукових установ тощо, які характеризуються географічною близькістю чи наявністю спільних технологій, навичок, стратегій розвитку та спрямовані на отримання синергетичного ефекту, підвищення конкурентоспроможності як продукції так і регіону загалом; кластери можуть бути визначені у результаті проведення кластерного аналізу.

Дослідження питання визначення сутності поняття кластеризація [1–10] дозволило сформулювати такі висновки. По-перше, кластеризацію не варто розглядати лише як процес об'єднання підприємств, адже кластери об'єднують не лише підприємства, а й наукові установи, громадські організації, органи влади тощо. По-друге, у відповідності до сформованого визначення кластер є особливим видом об'єднань, що заснований на географічній близькості, наявності спільних технологій тощо. По-третє, з метою формування кластерів їх потенційні учасники повинні вжити низку організаційно-економічних заходів з метою забезпечення відповідного рівня співпраці. Тому під кластеризацією пропонуємо вважати процес створення кластерів та інших мережених інтегрованих структур для досягнення цілей цих об'єднань шляхом забезпечення відповідних умов та вжиття організаційно-економічних заходів їх учасниками.

Визначення ролі кластерів у процесі забезпечення зростання національної економіки країни та збільшення її конкурентоспроможності пропонуємо здійснити, розглянувши переваги кластерів. На думку М. Портера, кластери створюють такі переваги:

1. Підвищення продуктивності праці в регіоні функціонування кластера, яка визначається шляхом кращого доступу до робочої сили, постачальників, спеціалізованої інформації, до інституцій та суспільних товарів; підвищення привабливості товарів для споживачів; кращої мотивації керівників.

2. Підвищення темпів інноваційного розвитку, що забезпечується: глибшими знаннями ринку, вмінням вчасно реагувати на його зміни, гнучкістю підприємств; підвищенням рівня конкуренції та економією на масштабах.

3. Стимулювання до створення нових підприємств та конкурентного середовища [1].

Дослідивши основні риси кластерних моделей розвитку національної економіки, спеціалісти українського фонду під-

тримки підприємництва роблять висновок, що остання із визначених М. Портером переваг кластерів приводить не лише до створення нових фірм, а й до отримання синергетичних ефектів у національній економіці. Це відбувається шляхом капіталовкладень у розвиток кластерів, удосконалення технологій, взаємній підтримці підприємств. А це приводить до підвищення міжнародної конкурентоспроможності [11]. О.М. Пастухов зазначає, що кластери забезпечують сприяння інноваційному розвитку і таким чином, формують прискорення процесів урбанізації [12].

С. Соколенко виділяє переваги саме вітчизняних кластерів, які, окрім переваг за М. Портером, передбачають наявність механізму підвищення регіональної і національної конкурентоспроможності. Вони дозволяють: посилювати процеси спеціалізації і розподілу праці між учасниками кластера; розширювати межі ринку, створюючи взаємодію покупців і продавців; знижувати вартість одиниці продукції, що виробляється в межах кластера; створювати нові робочі місця та сприятливий соціальний клімат, забезпечуючи соціальну справедливість тощо [3].

І.Г. Климова вбачає переваги кластеризації, що проявляються в удосконаленні методів державного управління країни. На думку автора, вони полягають у:

- збільшенні державних замовлень і попиту на інноваційну продукцію;
- поліпшенні державного регулювання інноваційною сферою через механізми податкової, фінансової, митної, амортизаційної політики;
- синхронності у прийнятті та введенні в дію законів, кодексів, підзаконних актів у правовому просторі інноваційної сфери країни;
- створенні законодавчої підтримки процесів кластеризації;
- іншому [13].

У.О. Авраменко, О.Ю. Руденок вводять поняття інтегральних переваг кластерів, якими є:

- підвищення конкурентоспроможності економіки;
- активізація інноваційних процесів і реальних механізмів узгодження інтересів влади, бізнесу, науки та освіти при розробці стратегії розвитку як на рівні окремого суб'єкта господарювання, учасника кластера, так і на рівні регіону і країни [14].

Висновки

Таким чином, на основі опрацювання літературних джерел [11–13] можемо зробити висновки, що переваги кластерних утворень є інтегральними та частковими, отримання інтегральних переваг здійснюється шляхом узагальнення часткових. До часткових нами віднесено: збільшення інноваційної активності, підвищення продуктивності праці, отримання синергетичних ефектів, кооперацію знань, доступність ресурсів, стимулювання тощо. А інтегральними конкурентними перевагами слід вважати: підвищення конкурентоспроможності економіки, активізацію інноваційних процесів і реальних механізмів узгодження інтересів влади, бізне-

су, удосконалення державного управління, збільшення темпів урбанізації, інвестиційного середовища тощо.

В умовах глобалізаційних перетворень у межах національної економіки країни формуються особливі інтеграційні утворення – кластери. Вони є добровільними об'єднаннями підприємств, організацій, наукових установ тощо, які характеризуються географічною близькістю чи наявністю спільних технологій, навичок, стратегій розвитку та спрямовані на отримання синергетичного ефекту, підвищення конкурентоспроможності як продукції так і регіону загалом; кластери можуть бути визначені у результаті проведення кластерного аналізу. На сьогодні кластери не набули значного поширення на території України, проте можна говорити про певні успіхи щодо їхнього створення в окремих регіонах, наприклад у Хмельницькій області.

Процес створення кластерів та інших мережених інтегрованих структур для досягнення цілей цих об'єднань шляхом забезпечення відповідних умов та вжиття організаційно-економічних заходів їхніми учасниками можна визначити як кластеризацію.

Значення кластеризації для економіки країни виражається шляхом отримання відповідних переваг. У результаті проведеного дослідження встановлено, що кластери дозволяють отримати часткові та інтегральні переваги, формування інтегральних переваг здійснюється через часткові. В результаті узагальнення літературних джерел до часткових переваг нами віднесено: збільшення інноваційної активності, підвищення продуктивності праці, отримання синергетичних ефектів, кооперацію знань, доступність ресурсів, стимулювання тощо. А інтегральними конкурентними перевагами слід вважати: підвищення конкурентоспроможності економіки, активізацію інноваційних процесів і реальних механізмів узгодження інтересів влади, бізнесу, удосконалення державного управління, збільшення темпів урбанізації, інвестиційного середовища тощо.

У подальших дослідженнях за проблемою слід дослідити проблеми, що супроводжують кластеризацію національної економіки, та вказати на шляхи їхнього вирішення.

Список використаних джерел

1. Портер М. Конкуренция: учеб. пособие / М. Портер; пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2001. – 495 с.
2. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці / С.І. Соколенко. – К: Логос. 2004. – 848 с.: 190 іл.
3. Хасаєв Г.Р. Кластери – сучасні інструменти підвищення конкурентоздатності регіону (через Партнерство до майбутнього). Частина 1 / Хасаєв Г.Р, Міхеев Ю.В // Журнал «Компас промислової реструктуризації». – №1. – 2003. – С. 1–13.
4. Ковальова Ю.М. Кластер як нова форма організації та розвитку економіки: (матеріали Internet-конференції «Становление современной науки – 2007») [Електрон. ресурс] / Ю. М. Ковальова – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com/17_SSN_2007/Economics/22544.doc.htm>.

5. Тищенко О.М. Кластери як вектор розвитку економіки: організація, сутність і концепції // О.М. Тищенко // Теоретичні та прикладні питання економіки. Вип. 21. – К.: Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2010. – С. 74–81.

6. Каніщенко Н.Г. Економічні передумови формування кластерних систем в Україні // Н.Г. Каніщенко // Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки Донецького економіко-гуманітарного інституту МОН України та Інституту економіко-правових досліджень НАН України. – 2008. – Вип. 1 (25). – С. 297–302.

7. Концепція кластерів. Кластерна культура // Перспект. дослідж. – К.: Міжнар. центр перспект. дослідж., 1999. – №2.

8. Развитие кластеров: сущность, актуальные подходы, зарубежный опыт / Авт. сост. С.Ф. Пятинкин, Т.П. Быкова. – Минск: Тесей, 2008. – 72 с.

9. Люльчак З.С. Кластеризація – спосіб підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств агропромислового комплексу та галузі, загалом / Люльчак З.С., Вишньовська Х.М. // Вісник НУ «Львівська політехніка». – Серія: «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи встановлення та проблеми розвитку». – 2011. – №720. – С. 188–197.

10. Бережняк А.О. Регіональна кластеризація: матеріали Internet-конференції «Сучасні тенденції розвитку економічної науки в Україні» [Електрон. ресурс] / А.О. Бережняк – Режим доступу: http://www.economy-confer.com.ua/full_article/661/

11. Кластери та інноваційний розвиток України [Електрон. ресурс] / Український фонд підтримки підприємництва. – Режим доступу: ufpp.gov.ua/ckfinder/userfiles/files/lib_bisnes/klasterS.pdf

12. Пастухова О.М. Кластеризація як підвищення економічного добробуту країни [Електрон. ресурс] / О.М. Пастухова – Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua/bitstream/123456789/282/3/2.pdf>.

13. Климова І.Г. Методи та інструменти фінансово-кредитного механізму державної підтримки інноваційної сфери у країнах з ринковою економікою / Климова І.Г. // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – №2. – С. 25–29.

14. Авраменко У.О. Роль кластерів у формуванні економіки регіону матеріали Internet-конференції «Становление современной науки – 2009» [Електрон. ресурс] / Авраменко У.О., Руденко О.Ю. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_NPN_2009/Economics/46813.doc.htm

УДК 330.131.7

А.С. НАІСТА,
аспірант, кафедра вищої математики, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана

Аналіз ефективності впровадження міжнародних кредитних проектів в Україні

У статті розглядаються головні напрями моніторингу інвестиційного проекту, наведено коефіцієнти, що використовуються при кредитуванні Європейським банком реконструкції і розвитку українських позичальників, та проаналізовані показники діяльності банків України.

Ключові слова: активи, кредитні проекти, апроксимація.

В статье рассматриваются основные направления мониторинга инвестиционного проекта, приведены коэффициенты, используемые при кредитовании Европейским банком реконструкции и развития украинских заемщиков, а также проанализированы показатели деятельности банков Украины.

Ключевые слова: активы, кредитные проекты, аппроксимация.

The article is devoted to describing the main directions of monitoring the investment project and the ratios used by the European BaA 1k for Reconstruction and Development for lending money to Ukrainian borrowers. The article also presents the analysis of Ukrainian banks' performance.

Keywords: assets, credit projects, approximation.

Постановка проблеми. Комерційні банки в українській економіці, які перетворилися на основу кредитної системи в

Україні, є явищем новим, хоч у розвинутих країнах – це одна з найстаріших і найпоширеніших груп кредитних установ, що виконують більшість фінансових операцій та послуг, відомих у підприємницькій практиці.

В Україні комерційні банки ще мають певні обмеження у своїй кредитній діяльності. Це обумовлене політикою антиінфляційних заходів, з одного боку, і стримуванням зростання процентних ставок в умовах інфляції для кредитування промислових підприємств і посилення їх кредитоспроможності – з іншого.

До кредитних установ парабанківської системи відносяться лізингові, факторингові, інвестиційні, страхові, фінансові компанії, пенсійні фонди, ломбарди, каси взаємної допомоги.

Аналіз ефективності та моніторинг кредитних проектів України зі Світовим банком включає в себе процедуру контролю проектів, що підпадає під гарантії Кабінету Міністрів України та визначена Положенням про супроводження кредитних проектів, фінансування яких здійснюється за рахунок іноземних кредитів, залучених державою або під державні гарантії. Це положення включає визначення контролю за цільовим використанням іноземного кредиту, контроль фінансового стану позичальника і контроль за станом реалізації проекту та ефективністю використання кредитних коштів.